

УДК 378.14.015.62

М. С. Кузько,
старший викладач
(Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна)
marrjana@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1343-572X

РІВНІ, КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ГЕОЛОГІВ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У статті розглянуто якість професійної підготовки майбутніх геологів у вищому навчальному закладі. На підставі нормативних документів було виокремлено критерії та показники якості професійної підготовки майбутніх геологів у вищому навчальному закладі та охарактеризовано показники відповідно до кожного рівня якості професійної підготовки майбутніх геологів.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутні геологи, критерії підготовки, показники підготовки.

Постановка проблеми. Професійна підготовка, як науково-педагогічна проблема, завжди знаходилася в полі зору вітчизняних та іноземних науковців. Це зумовлене фактом, що в умовах глобалізації та розвитку технологій майбутній фахівець має не просто задовольняти вимоги роботодавців за професійними знаннями та уміннями, сукупністю компетентностей, але й бути цілеспрямованою особистістю, з розвинутими лідерськими якостями та усвідомленням потреб в саморозвитку та самореалізації.

В галузі природокористування, представниками якої і є майбутні геологи, виконання положень Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року [1] стає можливим лише за умов наявності кваліфікованих кадрів. Саме тому якість професійної підготовки майбутніх геологів (що є результируючим фактором їх професійної підготовки) потребує додаткового розгляду.

Аналіз останніх досліджень. Задля дослідження окресленої проблеми було проаналізовано науковий доробок вітчизняних та іноземних педагогів. Так, проблема модернізації професійної освіти була досліджена І. Зяюном, В. Кременем, В. Луговим, В. Майковською, Ю. Скибою, М. Степком та ін. Якість освіти розглядалася І. Булахом, В. Гуменюк, Н. Расторгуєвою, А. Сбруєвою та ін. В той же час недостатня розробка проблеми професійної підготовки майбутніх геологів в загалом та її якості зокрема в педагогічній літературі [2] лише підтверджує актуальність даного дослідження.

Мета статті та поставлені завдання. Метою даної публікації є дослідження якості професійної підготовки майбутніх геологів, що передбачає вирішення таких завдань, як виділення рівнів, критеріїв та показників якості підготовки майбутніх геологів. Результати даної роботи в майбутньому дозволять обґрунтовано підійти до окреслення шляхів модернізації професійної підготовки майбутніх геологів.

Виклад основного матеріалу. Дослідження професійної підготовки доречно почати із її визначення. Так, Г. Троцько трактує професійну підготовку як систему, що характеризується взаємозв'язком та взаємодією структурних та функціональних компонентів, сукупність яких визначає особливість, своєрідність, що забезпечує формування особистості студента відповідно до поставленої мети – вийти на якісно новий рівень готовності студента до професійної діяльності [3].

Влучним є твердження В. Стасюк, згідно з яким професійна підготовка є педагогічним процесом, в результаті якого формується та розвивається професійна готовність фахівця [4].

В контексті нашого дослідження професійна підготовка майбутніх геологів – це специфічно організований процес професійного розвитку майбутнього геолога, що передбачає оволодіння фаховими геологічними знаннями, формування умінь та навичок, та спрямований на сприяння максимально повноцінній професійній самореалізації особистості відповідно до вимог ринку праці.

На нашу думку, дослідження професійної підготовки майбутніх геологів в контексті її модернізації має спиратися на таке поняття як "якість", оскільки саме вона є найголовнішим результативним чинником професійної освіти [5].

Під якістю підготовки фахівця П. Канівець розуміє сукупність його властивостей та характеристик, рівень яких формується в процесі здійснення освітньої діяльності і повинен відповідати вимогам споживачів [6].

Оскільки професійна підготовка майбутніх геологів є багатоаспектним та тривалим процесом, її якість варто перевіряти на основі тривалого спостереження за його оціночними характеристиками, аналізуючи кількісні та якісні показники. Через це для проведення подальшого дослідження логічним є створення системи критеріїв та показників якості підготовки майбутніх геологів. Саме наявність критеріїв професійної підготовки уможливує удосконалення роботи вищих навчальних закладів.

Критерій є ознакою, на основі якої стає можливим оцінити стан системи чи явища. В той же час для кожного критерію необхідно розробити відповідні показники, які дозволять його охарактеризувати. В залежності від сутності критерію показники можуть давати якісну або кількісну характеристику.

Взаємозв'язок між критеріями та показниками добре висвітлено в роботі А. Галімова, згідно з якою: "критерій виражає найзагальнішу сутнісну ознаку, на основі якої здійснюють оцінку, порівняння реальних педагогічних явищ, при цьому ступінь вияву, якісна сформованість, визначеність критерію виражаються у конкретних показниках" [7: 93].

Ми погоджуємося із думкою Н. Расторгуєвої [8], що якість професійної підготовки майбутнього фахівця має прямий зв'язок із необхідністю випускника ВНЗ бути конкурентоспроможним на ринку праці. Тому створення засобів її діагностики має відбуватися із врахуванням вимог до кваліфікації майбутніх фахівців і залежить від їх спеціалізації.

Згідно із Тимчасовим стандартом вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за освітньо-професійною програмою 6.04010301 "Геологія" Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна серед видів професійної діяльності, до яких може долучатись майбутній геолог: технік-геолог, технік-гідрогеолог, технік-геофізик, технік-дозиметрист, спектроскопіст, пробірувальник, стажист-дослідник, відбірник геологічних проб, заготівельник геологічних зразків, гірник на геологічних роботах тощо [9].

Також нами було проаналізовано довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників [10], згідно з яким до переліку геологічних професій також належать геолог, інженер з випробування свердловин, інженер з підтримування пластового тиску, майстер з випробування свердловин, замірник, інженер з видобутку нафти і газу.

Представники вказаних професій є професіоналами та фахівцями (залежно від отриманого освітньо-кваліфікаційного рівня та досвіду роботи). Загальний аналіз наведених вимог до кожної із професій виявив необхідність виконувати галузеві роботи відповідно до чинного законодавства країни, оптимізувати та раціоналізувати виробничий процес, організувати виконання галузевих (фахових) завдань, аналізувати та імплементувати у власну діяльність останні вітчизняні та закордонні технічні досягнення та інноваційні розробки тощо. Фахівець в цій галузі повинен орієнтуватися в нормативно-правовій документації, вміти працювати із отриманими лабораторними та "польовими" даними, аналізувати цю інформацію, надавати рекомендації та робити прогнози, виходячи із отриманих даних.

Проведене дослідження дає змогу означити наступні критерії якості професійної підготовки: мотиваційно-ціннісний (як ставлення майбутнього геолога до обраного фаху та сформованість особистісних якостей для успішного проведення професійної діяльності), когнітивний (ступінь засвоєння теоретичних фахових знань) та діяльнісний (ступінь засвоєння практичних фахових умінь), для кожного з яких було запропоновано серію показників. Показники мотиваційно-ціннісного критерію дають його якісну оцінку. Показники когнітивного та діяльнісного – кількісну.

Групування показників відповідно по кожному критерію доцільно проводити, враховуючи можливі рівні якості професійної підготовки майбутніх геологів. Тому з метою оцінки якості професійної підготовки майбутніх геологів нами було виокремлено три її рівні: низький, середній та високий.

Низький рівень якості професійної підготовки характеризується поверхневим, слабким інтересом майбутніх геологів до обраного фаху, що має вигляд "спалаху" та зникає в моменти труднощів у виконанні завдань, існуючи лише в площині примусового привертання уваги. Також для нього характерні відсутність усвідомленої потреби особистості в саморозвитку та самовдосконаленні, переважання зовнішніх мотивів (соціальні гарантії та престижність) над внутрішніми (потреба до професійної самореалізації), відсутня потреба у самоаналізі. Теоретичні знання з фахових дисциплін обмежені та безсистемні, не знаходять свого прояву у практичній діяльності. Система професійних умінь та навичок (технологічних, організаційних та комунікаційних) сформована слабо, характерна пасивність дій та потреба у чіткій інструкції.

Середній рівень якості професійної підготовки передбачає наявність у студентів стійкого інтересу до обраного фаху лише в межах освітнього процесу. Внутрішні мотиви до оволодіння фахом та слідкування професійним цінностям наявні, але нечіткі, ситуативного характеру, змінюються в залежності від обставин, тому над ними переважають зовнішні мотиви. Відсутня потреба у самоаналізі. Теоретичні знання з фахових дисциплін чітко у межах програмного матеріалу, достатні для здійснення практичної діяльності репродуктивного характеру та вирішення нескладних ситуацій. Професійні уміння та навички (технологічні, організаційні та комунікаційні) достатні для повноцінного функціонування в межах навчальних дисциплін та вирішення нескладних задач. В той же час спостерігається нестача оригінальних підходів до вирішення завдань. Потреба у самоаналізі має ситуативний характер.

Високий рівень якості професійної підготовки, є, певною мірою, ідеалом, відрізняється сукупністю чітких внутрішніх мотивів майбутніх геологів в оволодінні фахом (усвідомлення цінності професії саме геолога для суспільства, потреба у професійній самореалізації та самоактуалізації), інтерес до фаху стійкий та виходить за межі навчальної програми, наявна потреба у професійній та морально-етичній

саморегуляції. Рефлексивне мислення розвинуте, відбувається постійний самоаналіз та самооцінка. Теоретичні знання за фахом глибокі та системні, характерна активність у вигляді самоосвіти та власних досліджень. Сукупність технологічних, організаційних та комунікаційних професійних навичок та умінь сформована у повній мірі, є здатність до оригінального вирішення складних завдань, усвідомлення відповідальності за власні дії.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У статті було розглянуто професійну підготовку майбутніх геологів в контексті оцінки її якості. Проведене дослідження дало змогу визначити критерії якості професійної підготовки майбутніх геологів та виділити три її рівні. В результаті чого стало можливим згрупувати показники по кожному критерію відповідно до рівня якості професійної підготовки майбутніх геологів. Представлена характеристика рівнів якості професійної підготовки майбутніх геологів не є вичерпною та потребує подальшого дослідження, результати якого дозволять в майбутньому окреслити шляхи модернізації професійної підготовки майбутніх геологів та запропонувати конкретні дії для їх реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України "Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3268-17>. – Назва з екрану.
2. Кузько М. С. Підготовка кадрів для геологічної галузі як наукова проблема у вітчизняній та зарубіжній літературі / М. С. Кузько // Новітні проблеми геології. Матеріали науково-практичної конференції до 100-річчя від Дня народження В. П. Макридіна, 21-23 травня 2015, м. Харків. – Х. : Видавництво Іванченка І. С., 2015. – С. 14–15.
3. Троцько Г. В. Теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Г. В. Троцько. – К. : 1997. – 54 с.
4. Стасюк В. Д. Педагогічні умови професійної підготовки майбутніх економістів у комплексі "школа-вищий заклад освіти" : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія та методика професійної освіти" / В. Д. Стасюк. – Одеса, 2003. – 23 с.
5. Гуменюк В. Нетрадиційні ресурси управління якістю освіти / В. Гуменюк // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2006. – № 1. – С. 64–69.
6. Канівець П. І. Модели и методы оценки качества подготовки и повышения конкурентоспособности специалистов : дис. ... доктора эконом. наук : 08.00.13 / Павел Илларионович Канивець. – Новочеркасск, 2004. – 230 с.
7. Галімов А. В. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до виховної роботи з особовим складом : [монографія]. – Хмельницький : Вид-во Нац. академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького, 2004. – 376 с.
8. Расторгуева Н. Ф. Качество образования – залог конкурентоспособности выпускника / Н. Ф. Расторгуева // Высшее образование в России. – 2009. – № 1. – С. 87–91.
9. Освітньо-професійні програми, освітньо-наукові програми та тимчасові стандарти Вищої Освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://geo.karazin.ua/wp-content/files/academics/standarts/stand-geol-bak.pdf>. – Назва з екрану.
10. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.jobs.ua/ukr/dkhp>. – Назва з екрану.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Zakon Ukrainy "Pro zatverdzhennia Zahal'noderzhavnoi prohramy rozvytku mineral'no-syrovynnoi bazy Ukrainy na period do 2030 roku" [The Law of Ukraine "On Approval of the National Program of Mineral Resources of Ukraine till 2030"] [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3268-17>. – Nazva z ekranu.
2. Kuz'ko M. S. Pidhotovka kadriv dlia heolohichnoi haluzi yak naukova problema u vitchyznyanii ta zarubizhnii literaturi [Staff Training for the Geological Industry as a Scientific Problem in National and Foreign Literature] / M. S. Kuz'ko // Novitni problemy heolohii. Materialy nauково-praktychnoyi konferentsiyi do 100-richchya vid Dnia narodzhennia V. P. Makrydina (m. Kharkiv, 21-23 travnya 2015) [Modern Problems of Geology. Proceedings of the Conference to the 100th Anniversary of V. P. Makrydin's Birthday, 21–23of May 2015, Kharkiv]. – Kh. : Vydavnytstvo Ivanchenka I. S., 2015. – S. 14–15.
3. Trotsko H.V. Teoretychni ta metodychni osnovy pidhotovky studentiv do vykhovnoyi diyal'nosti u vyshchyykh pedahohichnykh navchal'nykh zakladakh [Theoretical and Methodological Foundations of Preparing Students for Educational Activities in Higher Educational Institutions] : avtoref. dys. ... dokt. ped. nauk : spets. 13.00.04 "Teoriya i metodyka profesiynoi osvity" / H. V. Trotsko. – K. : 1997. – 54 s.
4. Stasiuk V. D. Pedahohichni umovy profesiynoi pidhotovky maybutnikh ekonomistiv u kompleksi "shkola-vyshchyy zaklad osvity" [Pedagogical Conditions of Professional Training Future Economists at "School – Higher Education Institution"] : avtoref dys. ... kand. ped. nauk : spets.13.00.04 "Teoriya ta metodyka profesiynoi osvity" / V. D. Stasiuk. – Odesa, 2003. – 23 s.

5. Humeniuk V. Netradytsiini resursy upravlinnia yakistiu osvity [Alternative Resources of Managing Educational Quality] / V. Humeniuk // Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii [Director of the School, Lyceum, Gymnasium]. – 2006. – № 1. – S. 64–69.
6. Kanivets P. I. Modeli i metody otsenki kachestva podhotovki i povisheniia konkurentosposobnosti spetsyalistov [Models and Methods of Evaluation the Quality of Training and Increase the Competitiveness of Specialists] : dys. ... kand. ekonom. nauk : 08.00.13 / Pavel Illaryonovych Kanyvets. – Novocherkassk, 2004. – 230 s.
7. Halimov A.V. Teoretyko-metodychni zasady pidhotovky maybutnikh ofitseriv-prykordonnykiv do vykhovnoi roboty z osobovym skladom [Theoretical and Methodological Foundations of Training Future Officers Guards to Educative Work with Staff] : [monohrafiya]. – Khmel'nyts'kyi : Vyd-vo Nats. akademiyi Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy im. B. Khmel'nyts'koho, 2004. – 376 s.
8. Rastorhueva N. F. Kachestvo obrazovanyia – zalog konkurentosposobnosti vypusknika [Quality of Education – the Key to the Competitiveness of the Graduate] / N. F. Rastorhueva // Visshee obrazovanye v Rossii [The Higher Education in Russia]. – 2009. – № 1. – S. 87–91.
9. Osvitnio-profesiini prohramy, osvitnio-naukovi prohramy ta tymchasovi standarty vyshchoyi osvity [Educational and Professional Programs, Educational and Scientific Programs and Temporary Standards of Higher Education] [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://geo.karazin.ua/wp-content/files/academics/standarts/stand-geol-bak.pdf>. – Nazva z ekranu.
10. Dovidnyk kvalifikatsiinykh kharakterystyk profesiiy pratsivnykiv [The Guide the Qualifying Features Professional Workers] [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.jobs.ua/ukr/dkhp>. – Nazva z ekranu.

Кузько М. С. Уровни, критерии и показатели качества профессиональной подготовки будущих геологов в высшем учебном заведении.

В статье рассмотрено качество профессиональной подготовки будущих геологов в высшем учебном заведении. На основании нормативных документов было выделено критерии и показатели качества профессиональной подготовки будущих геологов в высшем учебном заведении и охарактеризованы показатели в соответствии с каждым уровнем качества профессиональной подготовки будущих геологов.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, будущие геологи, критерии подготовки, показатели подготовки.

Kuzko M. S. Levels, Criteria and Indicators of the Quality of Future Geologists' Professional Training in Higher Education.

In the context of globalization and technology development future specialist intended not simply to satisfy the requirements of employers for professional knowledge, skills and set of competencies, but also to be purposeful personality with developed leadership skills and awareness of needs in the process of self-development and self-realization. That is why the development of the natural resources industry, representatives of which the future geologists are, is possible only on the condition of the presence of qualified personnel. And because of this the quality of future geologists' professional training (which is resulting factor of their professional preparation) needs further consideration.

For studying the outlined problems scientific achievements of national and foreign teachers, and current requirements to future geologists covered in the regulations, were analyzed. The study makes it possible to define the following criteria for quality of training: motivational-value (the attitude of the future geologist to the chosen profession and formation of personal qualities for successful professional activity), cognitive (the degree of mastering of theoretical professional knowledge) and activity (degree of practical professional skills), each of whom series of indicators were proposed. Grouping of indicators according to each criterion was conducted considering the possible levels of quality of future geologists' training. Therefore, to estimation of quality of future geologists' professional training we have allocated three levels: low, medium and high. Presented description of levels of quality of future geologists' professional training is not exhaustive and requires further study, the results of which will determine the future path of modernization of future geologists' professional training.

Key words: training, future geologists, training criteria, training indicators.